

“BOSHLANG`ICH SINFLARDA ONA TILI VA O`QISH DARSLARINI TASHKIL ETISH TEXNOLOGIYALARI”**Yusupova Nigora Ramazonovna***Buxoro viloyati Jondor tumani 13-maktab boshlang`ich sinf o`qituvchisi*

Annotatsiya: *Hozirda mamlakatimizda ona tilini rivojlantirishga katta e'tibor qaratilib, maktablarda, ta'lim muassasalarida ona tilini o'qitishda turli innovatsion va pedagogik texnologiyalardan foydalanish ustuvorlik kasb etmoqda. Ushbu maqolada umumiy o'rta ta'lim maktablarining boshlang'ich sinflarida ona tili va o'qish fanlarini tashkil etish texnologiyalari va dars jarayonida didaktik o'yinlardan foydalanishning samarali jihatlari haqida so'z yuritiladi.*

Kalit so'zlar: *ilmiylik, tizimlilik, izchillik, onglik, ko'rsatmalilik, faollik, mustaqillik prinsplari, ijodiy tafakkurni o'stirish, matn yaratish.*

Аннотация: *В настоящее время в нашей стране уделяется большое внимание развитию родного языка, и приоритетным становится использование различных инновационно-педагогических технологий в обучении родному языку в школах и общеобразовательных учреждениях. В данной статье рассказывается о технологиях организации предметов родного языка и чтения в начальных классах общеобразовательной школы и об эффективных аспектах использования дидактических игр в ходе урока.*

Ключевые слова: *научность, систематичность, системность, сознательность, познавательность, активность, принципы самостоятельности, развитие творческого мышления, текстотворчество.*

Abstract: *Currently, in our country, great attention is paid to the development of the mother tongue, and the use of various innovative and pedagogical technologies in teaching the mother tongue in schools and educational institutions is becoming a priority. This article talks about the technologies of organizing the mother tongue and reading subjects in the elementary grades of general secondary schools and the effective aspects of using didactic games in the course of the lesson.*

Key words: *scientificity, systematicity, consistency, consciousness, instructiveness, activity, principles of independence, development of creative thinking, text creation.*

Hozirgi kunga qadar adabiy ta'lim ona tili o'qitish metodikasining tarkibida o'rganilib kelinayotgan edi. O'rta umumiy talimda adabiyot o'qitish metodikasi mustaqil fan sifatida o'z statusiga ega bo'lgani sababli boshlang'ich talimda ham adabiy talim metodikasiga metodist olimlar metodikaning mustaqil fani sifatida qarash lozimligini ilmiy-metodik jihatdan asoslashga harakat qilmoqdalar. Insonning tafakkuri, aqliy salohiyati ijtimoiy boylik hisoblanadi. Ular har qanday jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini belgilaydi. Shunday farzandlarimiz borki, ular umumiy o'rta ta'lim jarayonida ma'lum yonaliq bo'yicha o'zlarining iqtidorlarini, iste'dodlarini namoyon etadilar. Bu boylikdan oqilona foydalanish, uni to'g'ri yonaltirish lozim", - dedi I.A.Karimov o'zining "Barkamol avlod orzusi" asarida. Boshlang'ich sinflarda o'qitiladigan ona tili, matematika, o'qish, odobnoma, tabiatshunoslik darslari o'z mohiyati, maqsad va vazifalariga kora ta'lim tizimida alohida o'rin tutadi. Negaki

ularning zaminida savodxonlik va axloqiy-ta'limiy tarbiya asoslari turadi. Shuning uchun ham boshlang'ich ta'lim darslariga o'quvchilar qiziqishini oshirishga alohida e'tibor berish lozim. Chunki bolalar boshlang'ich sinflardan o'q « dars » degan muqaddas so'zdan bezib qolmasliklari lozim. Bugungi kunda o'quvchilarni darsga bo'lgan qiziqishlarini oshirish uchun tajribali o'qituvchilar turli didaktik o'yinlardan foydalanishmoqda. Interfaol metod – ta'lim jarayonida o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi faollikni oshirish orqali ularning o'zaro harakati ta'sir ostida bilimlarni o'zlashtirishni kafolatlash, shaxsiy sifatlarni rivojlanishiga xizmat qiladi. Ushbu usullarni qo'llash dars sifati va samaradorligini oshirishga yordam beradi. Uning asosiy mezonlari- norasmiy bahs- munozaralar o'tkazish, o'quv materialini erkin bayon etish, mustaqil o'qish, o'rganish, seminarlar o'tkazish, o'quvchilarni tashabbus ko'rsatishlariga imkoniyatlar yaratilishi, kichik guruh, katta guruh, sinf jamoasi bo'lib ishlash uchun topshiriq, vazifalar berish, yozma ishlar bajarish va boshqalarda iborat.

Umumiy o'rta ta'limning bir bosqichi bo'lgan boshlang'ich ta'lim 1-4-sinflarni o'z ichiga oladi. Milliy dasturlarimizda ta'kidlanganidek, bu bosqichda ta'limning yangicha tizimini va mazmunini shakllantirish uchun quyidagilar zarur:

* o'quvchilarning qobiliyatlari va imkoniyatlariga muvofiq ravishda ta'limga tabaqalashtirilgan yondashuvni joriy etish;

* ta'lim berishning ilg'or pedagogik texnologiyalarini, zamonaviy o'quv-uslubiy majmualarini yaratish va o'quv-tarbiya jarayonini didaktik jihatdan ta'minlash va hokazo.

Mashhur rus olimi K.D.Ushinskiy boshlang'ich maktab o'quv predmetlari tizimida ona tiliga katta ahamiyat berib, uni markaziy va yetakchi predmet hisoblagan. “Ajoyib o'qituvchi bo'lgan ona tili bolaga ko'p narsani o'rgatadi. Bola ikki-uch yil ichida shunchalik ko'p narsa o'rganadiki, ko'p narsa bilib oladiki, 20 yil qunt bilan metodik jihatdan juda to'g'ri o'qiganda ham uning yarmicha o'rgana olmaydi. Ona tilining ulug' pedagogligi ham ana shundadir”, - deydi u. Boshlang'ich ta'limning 1-sinflarida bolalarga savod o'rgatish jarayoni 4 oy davom etadi. Bu jarayon quyidagi 2 davrga bo'linadi:

1. alifbogacha tayyorgarlik davri. (bu davr 2 haftani qamrab oladi).

2. alifbo davri (o'quv yilining 31-dekabrgacha davom etadi).

Alifbogacha tayyorgarlik davri. Bu davrning asosiy vazifasi o'quvchilarni maktab, sinf, tartib-intizom qoidalari va o'quv qurollari bilan tanishtirish, nutq o'stirishga oid mashqlar o'tkazib, fonematik eshitishni oshirishdan iboratdir. Mazkur davrning o'zi ham quyidagi 2 bosqichga bo'linadi:

a) harf o'rganilmaydigan bosqich (1 hafta).

b) unli tovush va harf o'rganiladigan bosqich (1 hafta).

Birinchi bosqichda o'quvchilarga og'zaki va yozma nutq, gap, so'z, bo'g'in va tovushlar, nutqning gaplardan, gaplarning so'zlardan tuzilishi, so'zlarning bo'g'inlarga bo'linishi, bo'g'inlarning tovushlardan tashkil topishi haqida ma'lumot beriladi, tovushlarning unli va undosh tovushlarga ajratilishi o'rgatiladi, ulardan amaliy foydalana bilish ko'nikmalari hosil qilinadi. Bu jarayonda maxsus nusxalar asosida o'quvchilarning bog'lanishli nutqi ustida ishlanadi. Ularga “Alifbe”da berilgan rasmlar asosida hikoyalar tuzdiriladi. Maktab kutubxonasidagi kitoblardan foydalanib o'zlari bilgan she'r, ertak, hikoya, tez aytish, maqol, topishmoq, xalq ashulalari, alla, qo'shiqlar, latifalardan aytiriladi. Bundan tashqari ta'lim jarayonida yaxshi samara berishi mumkin bo'lgan metodlardan yana biri tayanch so'zlar

asosida gap tuzdirishdir. “Alifbe” kitobi sahifalaridagi soʻzlarning talaffuzi, ularning oʻqilishi va maʼnolari ustida ishlash kabi mashgʻulotlar uyushtiriladi. Bu tarzda ishlar har bir darsda mavzularga bogʻliq ravishda izchil davom ettirib borilishi dars samaradorligini oshiradi. Bu bosqichdagi yozuv darslarida oʻquvchilar yozuv daftari va yozuv chiziqlari bilan tanishtirilib, harf elementlarini yozishga oʻrgatiladi, ularda namunaga qarab grafik xatolarini aniqlash, oʻz-oʻzini tekshirish, harf oralarining tengligiga rioya qilish, chamalab yozish kabi koʻnikmalar hosil qilinadi. Ikkinchi bosqichda esa unli tovush va harflar oʻrgatiladi. Bunda quyidagi uch xususiyatni oʻquvchilar tomonidan amaliy ravishda puxta egallashlariga erishish lozim:

1. talaffuzda (ogʻizda) toʻsiqqa uchramaslik;
2. choʻzib aytilishini nazorat qilish;
3. faqat ovozdin tashkil topishi.

Shuningdek, bu bosqichda oʻquvchilarni tovush bilan harfni farqlashga oʻrgatish koʻzda tutiladi. Ushbu bosqichdanoq tovush va harf oʻrtasidagi chegaraga qatʼiy rioya qilinadi. Bolalarga tovush haqidagi maʼlumotlar kitob ochtirilmay beriladi. Tovushni ifodalovchi harf koʻrsatilgach, harf ustida ishlanadi. Tovush va harfga oid oʻziga xos xususiyatlar, yaʼni, tovushlarni talaffuz qilamiz, eshitamiz, harflarni yozamiz, koʻramiz va oʻqiyamiz. Bu tushunchalar bolalarga ularning oʻzlashtirishlarini hisobga olgan holda sekin-asta tushuntirila boriladi. Alifbo davri. 31-dekabrgacha davom etib, unda oʻquvchilar alifbodagi barcha unli va undosh tovush-harflar bilan tanishtiriladi. Undoshlar osondan qiyinga tamoyili asosida joylashtiriladi. Oldin sonor tovushlar *n, m, l* kabilar, keyin esa sirgʻaluvchi va boshqa undoshlar, ikki tovushni ifodalaydigan *j*, harf birikmalari (*ng, sh, ch*), tovush bildirmaydigan tutuq belgisi (ʻ) bilan tanishtiriladi. Oʻquvchilarning tovush va harfni yaxshi tanishlari, elementar oʻqishni muvaffaqiyatli egallashlari uchun boʻgʻinga boʻlish, boʻgʻin chegarasini aniqlash, boʻgʻindan tovushni ajratish, tovush va harf munosabatini aniqlash, kesma harflardan boʻgʻin tuzish va oʻqish, boʻgʻin-tovush, tovush-harf tahlili kabi mashqlardan foydalaniladi. Bu davrda boʻgʻinlab oʻqish asosi shakllantiriladi, ikki harfli ochiq (*na, ni, nu* kabi), ikki harfli yopiq (*in, ol*), kabi uch harfli yopiq boʻgʻinlarni (*mon, lim*) oʻqishga oʻrgatiladi.

Xulosa oʻrnida aytish mumkinki, boshlangʻich taʼlimning 1-4 sinflari bola hayotida muhim davrni tashkil qilib, oʻquvchining keyingi davrdagi oʻqish jarayoniga boʻlgan tasavvurida eng ahamiyatli davrdir. Dars mashgʻulotlari vaqtida har bir oʻqituvchi oʻz oʻquvchisini dars jarayonida faollashtira olsa, bolaning oʻqish, oʻzlashtirish, bilim, koʻnikma, malakalarni egallash darajasi yuqori koʻrsatkichlarni tashkil etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 5 sentyabrdagi “Xalq taʼlimi tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etish chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi № PQ-3931-sonli Qarori.
2. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29- apreldagi “Oʻzbekiston Respublikasi Xalq taʼlimi tizimini 2030- yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash toʻgʻrisida”gi Farmoni.
3. Tolipov U.K., Sharipov Sh.S. Oʻquvchi shaxsi ijodkorlik faoliyatini rivojlantirishning pedagogik asoslari. – T., Fan, 2012

4. Yo'ldashev J. G., Usmonov S.A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy qilish. – T: Fan va texnologiya, 2008.